

ПРАВОВИЙ РЕЖИМ МАЙНОВИХ ПРАВ НА ОБ'ЄКТИ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ, СТВОРЕНІ ПІД ЧАС ПЕРЕБУВАННЯ В ШЛЮБІ

LEGAL REGIME OF PROPERTY RIGHTS TO OBJECTS OF INTELLECTUAL PROPERTY CREATED DURING MARRIAGE

Товстун Н.М., студентка II курсу магістратури юридичного факультету
Донецький національний університет імені Василя Стуса

У статті розглянуто можливість належності майнових прав на об'єкти інтелектуальної власності до спільної власності подружжя. Зазначено, що це залежить від ряду взаємопов'язаних факторів, що прямо впливають на визнання майнових прав на об'єкти інтелектуальної власності спільною сумісною власністю подружжя, зокрема, період (час) набуття таких прав, способи виникнення або набуття (первинний або вторинний), спільна участь подружжя в їх набутті, і специфіка об'єкта права інтелектуальної власності тощо.

Також обґрунтовано помилковість априорного застосування положень про спільну сумісну власність подружжя до майнових прав на об'єкти інтелектуальної власності як чинника, що нівелює їх правову природу.

Вказано, що творчі результати інтелектуальної діяльності, створені одним з подружжя під час перебування у шлюбі, не є об'єктами спільної власності, на відміну від грошових коштів, отриманих від прав на такі результати та майнових прав, набутих від інших осіб за договором під час шлюбу.

Наголошується, що фінансовий внесок одного з подружжя у створення об'єкта творчої діяльності не має впливу на визнання цього результату об'єктом спільної власності. Вказано про відсутність обмежень для визнання об'єктів права інтелектуальної власності спільною сумісною власністю подружжя, а також зазначено, що до об'єктів інтелектуальної власності застосовуються загальні норми щодо віднесення їх до спільної сумісної власності подружжя, а саме: 1) момент виникнення права (під час перебування у шлюбі чи ні); 2) джерело набуття такого права (особисті кошти одного з подружжя чи спільні); 3) спільна участь особистою працею кожного з подружжя в набутті таких прав інтелектуальної власності.

Досліджено дискусійне питання режиму спільної сумісної власності подружжя на авторську винагороду та ліцензійні платежі, з огляду на наявність двох норм сімейного законодавства, які можна застосувати для віднесення таких платежів або до спільної сумісної власності подружжя, або до особистої приватної власності одного з них.

Ключові слова: об'єкти права інтелектуальної власності, результати творчої діяльності, майнові права інтелектуальної власності, право спільної сумісної власності подружжя.

The article considers the possibility of property rights to intellectual property objects being jointly owned by spouses. It is noted that this depends on a number of interrelated factors that directly affect the recognition of property rights to intellectual property objects as common joint property of the spouses, in particular, the period (time) of acquisition of such rights, methods of emergence or acquisition (primary or secondary), joint participation of spouses in their acquisition, and the specifics of the object of intellectual property rights, etc. The fallacy of the a priori application of provisions on joint co-ownership of spouses to property rights to intellectual property objects as a factor that nullifies their legal nature is also substantiated.

It is indicated that the creative results of intellectual activity created by one of the spouses during their marriage are not objects of joint ownership, in contrast to the funds received from the rights to such results and property rights acquired from other persons under a contract during marriage.

It is emphasized that the financial contribution of one of the spouses to the creation of an object of creative activity has no influence on the recognition of this result as an object of joint ownership. It is indicated that there are no restrictions on the recognition of objects of intellectual property rights as joint joint property of spouses, and it is also indicated that general norms regarding their classification as joint joint property of spouses apply to intellectual property objects, namely: 1) the moment of emergence of the right (under time spent in marriage or not); 2) the source of acquiring such a right (personal or joint funds of one of the spouses); 3) joint participation by personal labor of each of the spouses in the acquisition of such intellectual property rights.

The debated issue of the regime of joint joint property of spouses for royalties and license payments has been studied, given the presence of two norms of family legislation that can be applied to attribute such payments either to joint joint property of spouses or to personal private property of one of them.

Key words: objects of intellectual property law, results of creative activity, property rights of intellectual property, joint property rights of spouses.

Постановка проблеми. Укладання шлюбу засвідчує виникнення особливого правового зв'язку між подружжям, що породжує взаємні права та обов'язки, які можуть мати як немайновий, так і майновий характер, зокрема, щодо спільного розвитку чоловіка та дружини, а також правового режиму спільного майна подружжя. У цьому контексті особливої уваги варто приділити явищу, яке лежить, так би мовити, на межі цих двох світів, вибираючи їх визначні елементи та майнові права. Перебування в шлюбі створює особливі передумови для творчої діяльності людини за рахунок акумуляції спільних ресурсів та можливостей. Так, під час шлюбу нерідко виникають різні ідеї, задуми та творчі рішення, які в подальшому знаходять своє вираження в окремих об'єктах інтелектуальної власності (твори, винаходи, промислові зразки тощо), які породжують майнові права на них. Також окремі майнові права на об'єкти інтелектуальної власності можуть набуватися в процесі та для інтересів господарської діяльності одного з подружжя, що відіграє важливе значення

для їх подальшого віднесення до спільної сумісної власності. В цьому світлі, визначення правового режиму таких майнових прав з подальшим їх віднесенням до спільної сумісної власності подружжя або до особистої приватної власності чоловіка/дружини є важливим завданням для законодавця, оскільки чинним законодавством досі не встановлено жодних критеріїв щодо вирішення цього питання. Широке розмаїття об'єктів інтелектуальної власності потребує виваженої системи правового регулювання відносин у цій сфері, де особливу увагу звертає на себе питання правового режиму результатів інтелектуальної, творчої діяльності в контексті майнових прав подружжя.

На сьогоднішній день численні суперечки між подружжям щодо належності прав на результати інтелектуальної творчої діяльності. Водночас судами зазначені конфлікти вирішуються непослідовно, із зазначенням різних підстав та аргументів для віднесення прав на об'єкти інтелектуальної власності як до спільної сумісної власності подружжя, так і до особистої приватної власності одного

з подружжя. Немає єдності в питаннях належності зазначених об'єктів і серед науковців. Основною проблемою в цьому аспекті є питання: чи належать до об'єктів права спільної сумісної чи особистої приватної власності права на результати інтелектуальної, творчої діяльності, майнові (виключні) права творців, матеріальні носії результатів інтелектуальної, творчої діяльності та доходи від використання зазначених об'єктів та прав [1, с. 113].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Як вже попередньо було зазначено, в науці наявні різні точки зору, а отже сформовано різні підходи щодо вирішення питання чи можуть результати творчої діяльності та майнові права інтелектуальної власності бути об'єктами спільної сумісної власності подружжя. Можливість поширення спільної сумісної власності подружжя на твори досліджувалося Л. Майданик, особливості здійснення майнових прав подружжя на об'єкти патентного права та засоби індивідуалізації розкрито В. Бажановою, в цілому права подружжя на результати інтелектуальної, творчої діяльності розглядали В. Ю. Євко, О. В. Піхурець, А. Є. Смородина та інші автори [2, с. 51–52].

Метою даного дослідження є з'ясування правового режиму майнових прав на об'єкти інтелектуальної власності, створені під час перебування в шлюбі.

Основний текст. В актах чинного українського законодавства, що регулюють відносини у сфері інтелектуальної власності та спільної сумісної власності подружжя, зокрема у Цивільному кодексі України (далі – ЦК України) та Сімейному кодексі України (далі – СК України) взагалі відсутні такі поняття, як «права інтелектуальної власності подружжя» або «права інтелектуальної власності одного з подружжя». Також не передбачено спеціальних положень щодо належності майнових прав інтелектуальної власності до спільного майна подружжя [3, с. 13]. Водночас, майнові права інтелектуальної власності прямо не передбачені в переліку майна, яке відноситься до особистої приватної власності одного з подружжя. Саме відсутність прямих вказівок в законодавстві щодо правового режиму об'єктів інтелектуальної власності та майнових прав на них в рамках сімейних майнових правовідносин, поєднаний зі спеціальним правовим режимом прав на об'єкти інтелектуальної власності як виключних прав, породжує відсутність сталих підходів щодо вирішення спорів між подружжям щодо поділу відповідного майна.

Відповідно до ст. 61 СК України, до об'єктів спільної сумісної власності подружжя належить майно, заробітна плата, пенсія, стипендія та інші доходи, а також гонорар, винагорода, речі для професійних занять [4]. З огляду на відповідну вказівку закону, постає логічне питання, чи охоплює поняття «майно» майнові права інтелектуальної власності? Відповідно до надбань правової науки, цивілістики зокрема, майно є ширшим поняттям за речі та не обмежується останніми. Така позиція послідовно відображена в ст. 190 ЦК України, згідно якої до майна належать речі, сукупність речей, майнові права та обов'язки, разом з тим майнові права визначено саме як речові права [5]. Проте право власності на річ та право інтелектуальної власності є різними поняттями, які не залежать один від одного (ст. 419 ЦК України). Тобто, виходячи із змістовного наповнення поняття «майно» в рамках чинного законодавства, віднести майнові права інтелектуальної власності до нього є проблематичним, з огляду на особливий характер правовідносин інтелектуальної власності порівняно з речовими.

Для вирішення цієї проблеми доцільно звернутися до міжнародних актів, які імplementовано в правову систему України. Так, ст. 1 Протоколу № 1 Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод надає досить широке визначення поняття «майно», яке з-поміж іншого охоплює собою й інтелектуальну власність [6, с. 8, 12]. Така широта тлумачення дозволяє стверджувати, що

потенційно майнові права інтелектуальної власності можуть охоплюватися спільним майном подружжя на загальних підставах, з урахуванням того, що відповідний акт є частиною українського законодавства.

Не дивлячись на те, що майнові права на результати інтелектуальної, творчої діяльності можна вважати майном, віднесення таких майнових прав до спільного майна подружжя залежить від підстав виникнення таких прав. Тому варто звернутись до правозастосовчої практики судів та розглянути їх позиції.

З аналізу судової практики простежується, що суди по-різному підходять щодо вирішення питання про приналежність майнових прав інтелектуальної власності до спільної сумісної власності подружжя. Зокрема, у Рішенні Дарницького районного суду м. Києва від 27 січня 2016 р. у справі № 753/5780/14-ц про визнання правочину недійсним суд зазначив, що майнові права інтелектуальної власності, зокрема право дозволяти використання об'єкта права інтелектуальної власності, не є правом спільної сумісної власності подружжя, на відміну від грошової винагороди, одержаної, за договорами у сфері інтелектуальної власності. Покійний чоловік позивачки – співавтор винаходу, майнові права інтелектуальної власності на який, разом з іншими співавторами, передав відповідачу. Однією з підстав визнання правочину недійсним дружина померлого співавтора винаходу вважала, що її покійний чоловік не мав права без її згоди укладати договори у сфері інтелектуальної власності. В задоволенні позову було відмовлено [7].

У Постанові від 08 травня 2019 р. у справі № 646/1750/17 про визначення частки у спільній сумісній інтелектуальній власності, Верховний Суд висловив позицію, відповідно до якої законодавець не пов'язує спільну належність прав інтелектуальної власності із правовим режимом спільної власності, оскільки вона є притаманною для речових відносин [8].

Деяко інші позиції передбачено у Постанові Київського апеляційного суду від 26 січня 2023 р. у справі № 752/23427/21 [9] про поділ майна подружжя та визнання частини майна особистою приватною власністю, а також у Постанові Запорізького апеляційного суду від 20 вересня 2022 р. у справі № 335/5841/19 [10] про визнання недійсними договорів відчуження майнових прав інтелектуальної власності на торговельні марки та промислові зразки, в яких майнові права інтелектуальної власності на торговельні марки, промислові зразки було визнано об'єктами спільної сумісної власності.

У Постанові № 335/5841/19 [10] також йшлося про визнання правочину щодо відчуження майнових прав на торговельні марки та промислові зразки недійсними, у зв'язку з тим, що мало місце передання об'єкта права інтелектуальної власності одним з подружжя без згоди іншого. Суд апеляційної інстанції задовольнив відповіді позовні вимоги, зазначивши, що такі об'єкти інтелектуальної власності були набуті під час перебування у шлюбі за рахунок спільних коштів подружжя та для інтересів сім'ї, а тому їх відчуження повинно було здійснюватися подружжям за їх спільною згодою. У Постанові суду у справі № 752/23427/21 [9] вказано про відсутність обмежень для визнання об'єктів права інтелектуальної власності спільною сумісною власністю подружжя, а також зазначено, що до об'єктів інтелектуальної власності застосовуються загальні норми щодо віднесення їх до спільної сумісної власності подружжя, а саме: 1) момент виникнення права (під час перебування у шлюбі чи ні); 2) джерело набуття такого права (особисті кошти одного з подружжя чи спільні); 3) спільна участь особистою працею кожного з подружжя в набутті таких прав інтелектуальної власності. Оскільки позивачкою не було надано належних, допустимих та достовірних доказів щодо її участі у створенні об'єктів інтелектуальної власності,

судом було відмовлено у поділі належних відповідачу об'єктів інтелектуальної власності.

У Рішенні Конституційного Суду України у справі за конституційним зверненням приватного підприємства «ІКЮ» щодо офіційного тлумачення положення частини першої статті 61 Сімейного кодексу України від 19 вересня 2012 р. у справі № 1-8/2012 [11] вказано, що торговельні марки та інші позначення є об'єктами спільної сумісної власності.

Для визначення у кожному конкретному випадку можливості віднесення майнових прав інтелектуальної власності до переліку спільної сумісної власності подружжя, необхідно також враховувати характер набуття таких прав. В разі безпосереднього створення певного об'єкту інтелектуальної власності (первинний спосіб набуття) одним з подружжя, то такий об'єкт, а отже й майнові права інтелектуальної власності на нього належать виключно творцю, з огляду на те, що вони є виразом інтелектуальних та творчих здібностей автора, а отже невід'ємно пов'язані з особою творця. Саме тому помилково застосовувати критерій використання спільних коштів для визначення спільної приналежності майнових прав інтелектуальної власності у випадках вкладання коштів у придбання матеріалів та обладнання для створення такого об'єкта, адже в такому разі відсутня творча та інтелектуальна участь у процесі створення такого об'єкту. Водночас, інший з подружжя має право, у разі надані допомоги у його створенні (вкладання коштів у придбання матеріалів, взяття на себе усіх клопотів щодо сумісного проживання або іншим чином зумовлював створення об'єкта інтелектуальної власності) на грошову компенсацію [12].

Якщо ж під час перебування в шлюбі набуто майнові права інтелектуальної власності на творчі результати та інші об'єкти права інтелектуальної власності від інших осіб за договором (похідний спосіб набуття), тоді такі результати можуть мати режим спільного володіння, включно з доходами від здійснення прав інтелектуальної власності, за умови, що для таких цілей використано спільні кошти подружжя. В такому контексті слушно вбачається позиція Л. Майданик, що у зв'язку з відсутністю особистого внеску подружжя при набутті прав інтелектуальної власності на твір за правочинами, на такі результати варто застосовувати режим спільного сумісного майна [13, с. 15–16]. Якщо об'єкти права інтелектуальної власності віднесені до спільної сумісної власності подружжя, розпорядження майновими правами на них є спільним, в протилежному випадку такі правочини можуть бути визнаними недійсними за рішенням суду.

У Постанові Верховного Суду від 16 лютого 2022 р. у справі 760/16783/15-ц визначено, що сам собою факт придбання спірного майна в період шлюбу не є безумовною підставою для надання такому майну режиму спільної сумісної власності подружжя. Важливим є факт спільної участі подружжя коштами або працею в набутті майна. Щоб визначити приналежність майна до спільної сумісної власності подружжя необхідно встановити: 1) час набуття майна; 2) кошти, за які набуто майно; 3) мету придбання майна [14]. У Постанові Верховного Суду від 22 січня 2020 р. у справі № 711/2302/18 вказано, що у випадку придбання в шлюбі майна за особисті кошти одного з подружжя, таке майно є його особистою приватною власністю, а не спільною сумісною власністю [15].

Окремо варто згадати можливість розповсюдження правового режиму спільної сумісної власності подружжя на авторську винагороду та ліцензійні платежі. Наразі це питання є також дискусійним, з огляду на наявність двох норм сімейного законодавства, які можна застосувати для віднесення таких платежів або

до спільної сумісної власності подружжя, або до особистої приватної власності одного з них. Так, ч. 2 ст. 61 СК України закріплює, що об'єктом права спільної сумісної власності є заробітна плата, пенсія, стипендія, інші доходи, одержані одним із подружжя. На основі цієї норми, частина науковців, такі як В.О. Бажанова [16, с. 104] та А.О. Расторгуєва [17, с. 20], відносять авторську винагороду та ліцензійні платежі або будь-які інші кошти від реалізації майнових прав інтелектуальної власності, одержаних (набутих) під час шлюбу, до доходів, тим самим обґрунтовуючи їх належність до сумісної власності подружжя. Водночас, відповідно до ст. 58 СК України, якщо річ, яка належить одному з подружжя, плодоносить, дає приплід або дохід (дивіденди), він є власником цих плодів, припліду або доходу (дивідендів). Вбачається, що саме остання норма може бути застосована до авторської винагороди та ліцензійних платежів, тим самим відносячи їх до особистої приватної власності одного з подружжя, що володіє майновими правами інтелектуальної власності особисто.

У разі, коли майнові права інтелектуальної власності належать подружжю на праві спільного володіння, будь-які кошти отриманні від їх реалізації є спільною сумісною власністю.

Висновки. Отже, у науці та практиці залишається багато дискусійних питань щодо можливості віднесення майнових прав на об'єкти інтелектуальної власності до спільного сумісного майна подружжя. Насамперед, це зумовлено нематеріальним характером таких об'єктів, а також недосконалістю правової регламентації вказаних питань. Стаття 190 ЦК України не відносить майнові права інтелектуальної власності до майна, водночас законодавцем не встановлено жодних вказівок щодо можливості віднесення їх до спільної сумісної власності подружжя, а також критеріїв, за яких такі об'єкти будуть вважатися спільним майном подружжя. Судова практика національних судів та міжнародні акти, імплементовані в українське законодавство, частково вирішують наяву проблему. Стаття 1 Протоколу № 1 Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод та практика Європейського суду з прав людини визнають, що об'єкти інтелектуальної власності охоплюються змістовним наповненням поняття «майно». Виходячи з цього майнові права на об'єкти інтелектуальної власності можуть входити до спільної сумісної власності подружжя на засадах майна. Вбачається, що внесення змін до ст. 190 ЦК України, з метою її змістовного приведення у відповідність до імплементованого міжнародного акту та практики Європейського суду з прав людини, яка є обов'язковою для застосування, покладе початок розв'язання наявної проблеми.

Наступним кроком, є внесення змін до СК України в частині особистої приватної власності чоловіка/дружини та спільної сумісної власності подружжя із урахуванням юридичного змісту та характеру об'єктів інтелектуальної власності та надбав поточної судової практики. Слід чітко врегулювати, коли майнові права на такі об'єкти належать особисто одному з подружжя або спільно, та виділити конкретні критерії такого поділу, до яких зокрема варто віднести: 1) час набуття спірного майна (під час шлюбу чи ні); 2) джерело набуття такого майна (спільні кошти чи кошти одного з подружжя); 3) спільна участь особистою працею кожного з подружжя в набутті таких прав інтелектуальної власності; 4) мету набуття таких прав (для інтересів сім'ї чи ні); 5) спосіб набуття таких прав (створення об'єкту інтелектуальної власності, його успадкування чи придбання за договором). Це надасть правової визначеності цього питанню, тож суб'єкти права зможуть прогнозувати юридичні наслідки набуття майнових прав інтелектуальної власності, що відповідно створить можливості для захисту прав творців та іншого з подружжя.

ЛІТЕРАТУРА

1. Євко В. Ю., Піхурець О. В. Права на результати інтелектуальної, творчої діяльності в контексті власності подружжя. *Порівняльно-аналітичне право*. 2019. № 5. С. 113–117.
- Дмитренко, В. В. Щодо можливості віднесення майнових прав інтелектуальної власності до спільної сумісної власності подружжя. *Право і суспільство*. 2022. № 2. С. 50–56.
- Майданик Л. Здійснення спільних майнових прав інтелектуальної власності подружжя на твір за цивільним правом України. *Теорія і практика інтелектуальної власності*. 2017. № 2. С. 12–17.
- Сімейний кодекс України: Закон України від 10.01.2002 р. № 2947-III. *Відомості Верховної Ради України*. 2002. № 21–22. Ст. 135.
- Цивільний кодекс України: Закон України від 16.01.2003 р. № 435-IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2003. № 40–44. Ст. 356.
- Посібник за статтею 1 Протоколу 1 Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод. Council of Europe. 2019. 75 с.
- Рішення Дарницького районного суду м. Києва від 27 січня 2016 р. у справі № 753/5780/14-ц. URL: <https://precedent.ua/55366146> (дата звернення: 28 березня 2022 р.).
- Постанова Верховного Суду від 08 травня 2019 р. у справі № 646/1750/17. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/82001334> (дата звернення: 28 вересня 2023 р.).
- Постанова Київського апеляційного суду від 26 січня 2023 р. у справі № 752/23427/21. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/108862309> (дата звернення: 28 серпня 2022 р.).
- Постанова Запорізького апеляційного суду від 20 вересня 2022 р. у справі № 335/5841/19. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/106474136> (дата звернення: 26 вересня 2022 р.).
- Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним зверненням приватного підприємства «ІКІО» щодо офіційного тлумачення положення частини першої статті 61 Сімейного кодексу України від 19 вересня 2012 р. у справі № 1-8/2012. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v017p710-12#Text> (дата звернення: 22 серпня 2023 р.).
- Стародуб І. Кінець історії. Спори щодо інтелектуальної власності у разі розлучення. *Юридична газета*. URL: <http://surl.li/lrvrb> (дата звернення: 24 вересня 2023 р.).
- Майданик Л. Здійснення спільних майнових прав інтелектуальної власності подружжя на твір за цивільним законодавством України. *Теорія і практика інтелектуальної власності*. 2017. № 2. С. 12–17.
- Постанова Верховного Суду від 16 лютого 2022 р. у справі 760/16783/15-ц. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/103371858> (дата звернення: 28 вересня 2023 р.).
- Постанова Верховного Суду від 22 січня 2020 р. у справі № 711/2302/18. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/87517031> (дата звернення: 22 вересня 2023 р.).
- Бажанова В.О. Здійснення майнових авторських прав подружжя. *Науковий вісник Херсонського державного університету*. 2014. Вип. 6-2. Том. 1. С. 111–114.
- Расторгуева А.А. Право супругов на созданные и приобретенные в период брака объекты интеллектуальных прав и их материальные носители: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. 2018. 24 с.